

СЕКЦІЯ 4 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 658.12

Попович Д.В.
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри державних та місцевих фінансів
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Алимов О.С.
*студент
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЗАСОБИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто основні методи та принципи дослідження ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств України. Також велику увагу приділено вивченню впливу ефективної діяльності підприємств на розвиток сучасного стану економіки. Проаналізовано результати опитувань керівників підприємств щодо оцінки очікування ділової активності у майбутніх періодах. Крім того, розглянуто питання щодо залучення зарубіжного досвіду у методиці дослідження ефективності серед українських підприємств.

Ключові слова: економіка, ефективність, фінансова діяльність, господарська діяльність, рентабельність.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены основные методы и принципы исследования эффективности финансово-хозяйственной деятельности предприятий Украины. Также большое внимание уделено изучению влияния эффективной деятельности предприятий на развитие современного состояния экономики. Проанализированы результаты опросов руководителей предприятий относительно оценки ожидания деловой активности в будущих периодах. Кроме того, рассмотрен вопрос о привлечении зарубежного опыта в методике исследования эффективности среди украинских предприятий.

Ключевые слова: экономика, эффективность, финансовая деятельность, хозяйственная деятельность, рентабельность.

ANNOTATION

In this article we reviewed main methods and principles how to research the efficiency of financial and economic activity of Ukrainian enterprises. Also paid big attention to the study of the impact of effective business activities on the development of the economy. We analyzed the results of survey of enterprise managers about future expectations in their business activity. Besides raised the question about the attraction of foreign experience in the research methodology of efficiency by Ukrainian enterprises.

Key words: economy, efficiency, financial activity, economic activity, profitability.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку підприємництва та глобалізації бізнесу оцінка ефективності фінансово-господарської діяльності є одним із найважливіших складників підтримки економічної безпеки підприємства, його антикризового управління і запобігання банкрутству. Також вона є додатковим стимулом розвитку вітчизняної економіки. Тому дослідження основних аспектів оцінки ефективності фінансово-господарської діяльнос-

ті підприємства становить великий теоретичний і практичний інтерес для сучасної економіки. Підприємствам України варто залучати досвід зарубіжних колег і використовувати нові методи оцінки ефективності, які допоможуть проаналізувати ситуацію більш досконало.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств присвячені праці таких вітчизняних учених, як О.В. Коваленко, О.М. Костюк-Пукаляк, Н.Є. Сілічева, О.Г. Богданович, а також праці таких зарубіжних учених, як Д. Фінерті, Дж. Ван Хорн, Дж. Стронг та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Деякі науковці акцентують свою увагу на впливі ефективності фінансової і господарської діяльності в межах підприємства, а інші, навпаки, оцінюють вплив ефективності на економіку цілої держави. Проте варто ці два аспекти розглядати й оцінювати їхній вплив у комплексі, а також використовувати сучасні методи дослідження ефективності діяльності підприємств.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження методології оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств, впливу ефективності на економіку держави, а також визначення засобів та рекомендацій щодо підвищення ефективності фінансової та господарської діяльності на підприємствах у сучасних умовах, залучення зарубіжного досвіду щодо дослідження і забезпечення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегія розвитку підприємства і збільшення його прибутку передбачає насамперед його результативну діяльність, але не слід забувати, що й ефективна діяльність відіграє також ключову роль. Для того, щоб успішно розвиватися протягом певного періоду часу і досягати своїх цілей, підприємствам слід більш зосереджено ставити-

ся до ефективності їхньої фінансової і господарської діяльності. Проведення оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності ставить за мету підвищення ефективності роботи підприємства за допомогою дослідження всіх видів діяльності й узагальнення їх результатів.

Оцінка ефективності сприяє покращенню фінансових і економічних показників підприємства, а також є засобом запобігання кризовим ситуаціям на підприємстві, дає змогу попередити банкрутство. Ефективне функціонування підприємства залежить також від його конкурентоспроможності на ринку. Поняття «конкурентоспроможність» відображає рух підприємства відносно інших суб'єктів в економічній системі держави, а поняття ефективності відображає стан руху підприємства відносно його власних цілей (співвідношення «витрати-результат»).

До основних принципів, які застосовують під час розрахунку показників ефективності фінансово-господарської діяльності, відносять [1]:

- всебічний облік всіх складових елементів витрат та результатів – припускає якісну класифікацію і відтворення відповідних показників у документах оперативного, статистичного і бухгалтерського обліку;

- зведення витрат і результатів для зіставлення – вимагає, щоб показники, які порівнюються, відтворювалися однаковими кількісними одиницями і мали антонімічний характер в економічному розумінні;

- зведення витрат і результатів діяльності до одного моменту часу за допомогою дисконтування;

- зіставлення з базовим варіантом – відтворює сутність застосування показників ефективності для здійснення економічного аналізу, який проводиться не тільки з метою опису поточного стану діяльності суб'єкта господарювання, а й з метою опрацювання пропозицій щодо покращення економічної ситуації, яка склалася в періоді, що аналізується.

На сучасному етапі розвитку серед українських підприємств важливим питанням залишається застосування нових методів оцінки їхньої діяльності. Більшість методів оцінки ефективності діяльності є застарілими і можуть відображати економічні показники діяльності не в повному обсязі, тому підприємствам варто застосовувати нові методи оцінювання ефективності фінансово-господарської діяльності.

Основними методичними підходами для проведення аналізу ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства є [2, с. 27]:

- ринковий – використовується для порівняння підприємства з аналогічним підприємством;

- дохідний – ґрунтується на доходах, які є створені на перспективній вартості майна, і показує в основному позицію покупця;

- витратний – базується на тому, що витрати підприємства відображають ефективність його діяльності.

Таблиця 1

**Переваги і недоліки
основних методичних підходів**

Підхід	Переваги	Недоліки
Ринковий	Повністю є ринковим методом. Відображає нинішню реальну практику.	Базується на минулому, потрібна ціла низка виправлень, поправок, дані є важкодоступними.
Дохідний	Враховує ринковий аспект (дисконт ринковий) та економічне старіння.	Досить трудомісткий прогноз, має не повністю достовірний характер, а частковий.
Витратний	Базується на реально існуючих активах, особливо придатний для певних видів підприємств.	Не розглядає рівні прибутку, часто не бере до уваги вартість нематеріальних активів та гудвілу.

Джерело: розроблено авторами за даними [2]

Ефективність фінансово-господарської діяльності підприємств може подаватися за допомогою цілої низки показників, але основними з них є показники рентабельності, платоспроможності, ділової активності та фінансової стійкості, а також показники ефективності використання трудових ресурсів.

Для аналізу ефективності діяльності підприємства в Україні прийнято використовувати традиційні фінансові звіти. Серед них основними є баланс (форма № 1) та звіт про фінансові результати (форма № 2). За їх допомогою підприємства можуть дослідити свій фінансовий стан, проаналізувати динаміку змін цих показників за певний період, а також прийняти певні дії для покращення ситуації в майбутньому. Цей тип обліку та аналізу діяльності належить до типу GAAP, загальноприйнятої бухгалтерської практики, яка широко визнана як спосіб управління підприємством [3, с. 47].

В Україні економічний аналіз діяльності підприємств побудований на традиційних методах оцінки. Для цього використовується модель Dupont, яка включає визначення двох груп показників. Перша група дає розуміння ефективності роботи підприємства загалом, а друга група показує ефективність роботи окремих частин активів. Рентабельність є показником першого рівня і визначається як співвідношення прибутку до певних видів активів, а показником другого рівня є прибутковість. Вона також визначається як співвідношення вартості певної групи ресурсів до основного показника економічної ефективності – прибутку [4].

Згідно з даними Державної служби статистики України, сьогодні основну частину бізнесу в Україні становлять підприємства малого та середнього бізнесу. Найбільшу частку у 2016 році серед усіх підприємств займають малі підприємства (291 154). Частка їх обсягу в загальному обсязі реалізованої продукції в Україні у 2016 році становила 1 177 385,5 млн грн,

а частка середніх підприємств – відповідно 2 668 695,7 млн грн [5].

Аналіз фінансових результатів підприємств за 2014-2016 рр. (рис. 1) свідчить про те, що підприємництво в Україні починає своє відродження, і показники фінансових результатів поступово покращуються після затяжної кризи.

Так, у період з 2014 по 2016 рік значно змінилася ситуація у підприємств, які отримують збитки. Якщо за 2014 рік збитки підприємств становили 798 001,5 млн грн, то вже у 2016 році цей показник зменшився у 2 рази і становив 374 195,5 млн грн. Дані загальних фінансових результатів підприємств свідчать про те, що у 2016 році підприємства змогли оговтаритися після кризи і покращили свою діяльність.

Згідно з повідомленням Національного банку України, сукупний дохід українських компаній (крім малих підприємств) на перше півріччя 2017 року збільшився на 52%, до 178 млрд грн (до показників попереднього року), чистий прибуток – у 5,7 рази, до 137 млрд грн, а на кінець першого півріччя 2017 року частка операційно прибуткових компаній становила 67%, збільшившись на 3 п. п. відносно середини 2016 року. Як зазначається, коефіцієнт покриття відсоткових витрат операційним прибутком (Interest Coverage ratio) для реального сектору підвищився з 2,3 на середину 2016 року до 4,3 на кінець другого кварталу 2017 року. У прибуткових підприємств він становить 6,8 [6, с. 18].

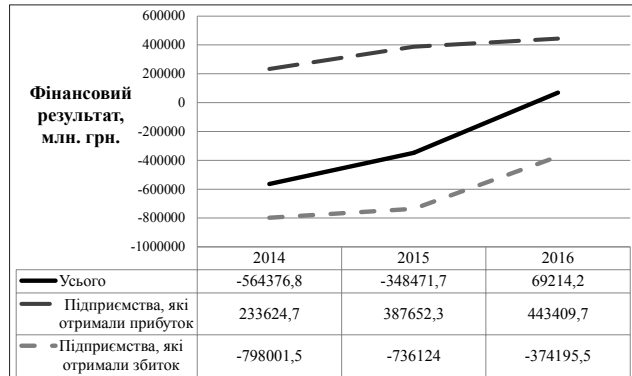

Рис. 1. Динаміка фінансових результатів до оподаткування за 2014-2016 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [5]

Аналізуючи більш детально фінансові результати, можна дійти висновку, що найкращий приріст прибутку за останні 3 роки мають великі підприємства. Цей приріст відбувся майже у 2 рази, з 81 040,7 млн грн у 2014 році до 158 665,9 млн грн у 2016 році [5].

Серед підприємств, які отримали збиток, найкраще розвиваються також великі підприємства, яким вдалося зменшити збитковність у 3 рази, і в 2016 році лише 34% з них були збитковими порівняно з 2014 роком, коли збитковими вважалися понад 48% з них.

Показники рентабельності характеризують ефективність роботи підприємства загалом, при-

бутковість різних напрямів діяльності, окупність витрат. Ці показники більш повно, ніж прибуток, характеризують остаточні результати господарювання. У сучасній вітчизняній і зарубіжній практиці застосовується безліч показників рентабельності, які з різних позицій характеризують прибутковість діяльності підприємств.

З метою більш якісного аналізу прибутковості сфер економіки проаналізуємо загальну динаміку рентабельності підприємств за 2014 – перше півріччя 2017 рр. (рис. 2).

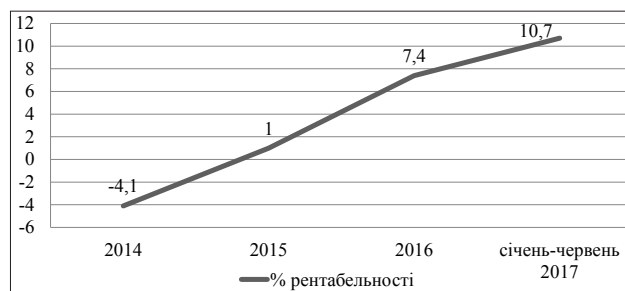

Рис. 2 Загальна динаміка рентабельності діяльності підприємств за 2014 – перше півріччя 2017 рр., %
Джерело: розроблено авторами за даними [5]

Аналіз даних рис. 2 свідчить, що загальний рівень рентабельності суб'єктів господарювання за проаналізований період стабільно збільшувався. За 2015 рік показник рентабельності становив 1%, а вже у 2016 році цей показник становив 7,4%. На середину 2017 року загальна динаміка рентабельності підприємств становила 10,7%, що однозначно свідчить про позитивні зрушення. Станом на першу половину 2017 року найбільший відсоток рентабельності демонструють підприємства в секторі операцій з нерухомим майном, оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспорту, інформації і телекомунікацій, а також у секторі професійної та технічної діяльності (рис. 3).

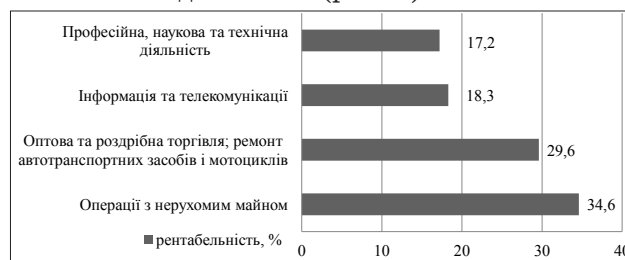

Рис. 3. Підприємства з найбільшим показником рентабельності у першій половині 2017 рр., %
Джерело: розроблено авторами за даними [5]

Лідерами є підприємства, які здійснюють операції з нерухомим майном, показник рентабельності яких становить 34,6%, далі йде оптова та роздрібна торгівля з показником 29,6%. Це означає що підприємства цих секторів працювали найбільш ефективно. Найбільшим аутсайдером першої половини 2017 року є сектор мистецтва, спорту, розваг та відпочинку з показником рентабельності 24% (рис. 4).

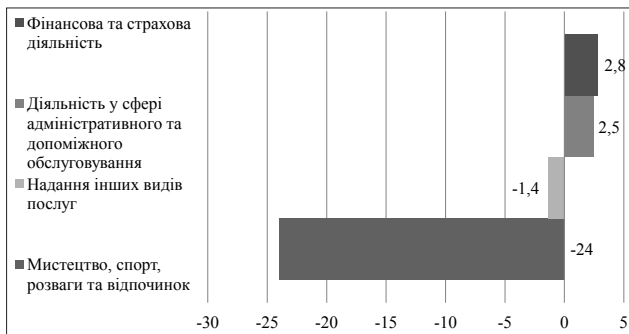

Рис. 4. Підприємства з найменшим показником рентабельності у першій половині 2017 р., %

Джерело: розроблено авторами за даними [5]

Також серед підприємств, що мають найменший рівень рентабельності, варто виділити діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування з показником рентабельності 2,5%, фінансову і страхову діяльність із показником 2,8%.

Досліджуючи динаміку рентабельності підприємств за період з 2014 по перше півріччя 2017 року, потрібно зазначити, що не всі сектори мають стабільні хороші показники діяльності. Так, наприклад, сектор сільського, лісового і рибного господарства за 2016 рік мав рентабельність 31,6%, а за першу половину 2017 року – всього лише 4,6%. Це свідчить про те, що в цьому році ефективність підприємств цієї галузі значно знизилась, і потрібно приймати кардинальні рішення для її покращення.

Опитування керівників підприємств України, проведеного НБУ, свідчать, що в 2018 році підприємства очікують покращення ділової активності. Згідно з даними НБУ, третій квартал поспіль ці очікування стають все більш оптимістичними, зокрема, індекс ділової активності підвищився до 117,4% (у попередньому кварталі – 114,3%). Пожвавлення ділової активності очікують респонденти усіх видів економічної діяльності, крім будівництва. Найбільш оптимістично налаштовані керівники підприємств переробної промисловості (127,1%), транспорту і зв'язку (122,9%), а також торгівлі (120,2%). У регіонах пожвавлення економічної активності очікують представники бізнесу з 21 області України. Найвищі очікування респондентів у Львівській (144,3%) та Вінницькій (131,1%) областях. Зниження економічної активності прогнозують лише респонденти Івано-Франківської області (96,2%) [7].

Українським підприємцям слід приділяти серйозну увагу питанню вивчення сильних сторін своїх конкурентів і методів, які ті використовують для покращення свого бізнесу. У сучасному бізнесі неможливо знайти правильний шлях розвитку, досліджуючи тільки власні показники, потрібно завжди порівнювати свою діяльність з іншими компаніями, шукати можливості і засоби для забезпечення більш ефективної діяльності. Тому перед компаніями

постає важливе питання залучення зарубіжного досвіду щодо управління компаніями і забезпечення ефективності у фінансовій та господарській діяльності.

Незважаючи на позитивну динаміку, яка має місце останнім часом, варто зазначити, що зараз немає відчутного ефекту впливу покращення діяльності підприємств на економіку, що може свідчити про недосконалість сучасних методів оцінки діяльності підприємств. Для покращення ефективності ведення бізнесу українським підприємства слід використовувати сучасні методи дослідження фінансово-економічного стану суб'єктів господарської діяльності. Основними з них є: due diligence (дью-ділідженс), метод економічних нормалей, нечітко-множинний метод і benchmarking (діагностичний бенчмаркінг).

Due Diligence – це всебічний аналіз і перевірка правових, податкових, фінансових та інших аспектів діяльності компанії, що використовується для прийняття рішень щодо здійснення консультування, докорінних перетворень підприємств, проведення операцій типу Mergers & Acquisitions (злиття та поглинання) і прийняття рішень про допуск цінних паперів до котирування на біржі [8, с. 289].

Метод економічних нормалей зазвичай практично реалізується завдяки використанню «золотого правила економіки» і «золотого правила бізнесу», а також інших економічних нормалей, які враховують зміни собівартості продукції, темпи зростання продуктивності праці, інше [9, с. 46].

Для налаштування **моделей нечітких множин та нечіткої логіки** експертами використовуються числові та нечислові дані. Висновок щодо діагностики підприємства здійснюється на основі нечітких понять, які допомагають моделювати виробничі, фінансові, інвестиційні, комерційні аспекти діяльності.

Діагностичний бенчмаркінг передбачає вивчення схожих і однакових бізнес-процесів на прикладі інших успішних підприємств для проведення їх порівняння зі своєю діяльністю, а також виявлення слабких місць, визначення факторів успіху за певними параметрами [10, с. 158].

Ці методи сприяють взаємодоповненню притаманних бізнесу окремих якісних характеристик внутрішнього і зовнішнього оточення підприємства і допомагають у забезпеченні ефективної діяльності на всіх етапах існування підприємств.

Висновки. Сьогодні питання ефективної діяльності підприємств залишається найбільш актуальним, зважаючи на політичну й економічну ситуацію в Україні. Можна дійти висновку, що український бізнес переживає стан перезавантаження після трагічних подій, які трапилися у 2013-2014 рр., і має позитивні показники динаміки зростання як загалом, так і на підприємствах різних галузей. Підприємства нарощують

обсяги своєї реалізації, і рентабельність їх збільшується, а їх керівники прогнозують економічне зростання у найближчий час.

Під час проведеного дослідження було виявлено, що методи визначення ефективності, якими користуються вітчизняні підприємці, не є досконалими і не завжди надають повну і відповідну інформацію про діяльність. Тому представникам українського бізнесу слід залучати зарубіжний досвід у цій сфері і використовувати сучасні методи визначення ефективності фінансово-господарської діяльності. Це дасть змогу визначати слабкі місця у фінансовій діяльності підприємства, критично оцінювати фінансові показники підприємства за певні періоди і посприє швидшому розвитку економіки загалом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ковтун О.Є. Визначення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств // О.Є. Ковтун, Д.В. Дронов. URL: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67769.doc.htm.
2. Богданович О.Г. Аналіз ефективності діяльності підприємства на засадах узгодження інтересів груп економічного впливу / О.Г. Богданович // Маркетинг і менеджмент інновацій. 2012. № 1. С. 25-33.
3. Костюк-Пукаляк О.М. Значення аналізу грошових потоків в оцінці ефективності діяльності підприємств України / О.М. Костюк-Пукаляк // Економіка: реалії часу. науковий журнал. 2017. № 3 (31). С. 46-52. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2017/No3/46.pdf>.
4. James P. Strong. Cash is King – The Importance of Cash Flow Management, available at: URL: <http://www.theacagroup.com/cash-is-king-the-importance-of-cash-flow-management>.
5. Державна служба статистики України. Статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Звіт про фінансову стабільність // НБУ. 2017. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=343FD13A31BAAE41945ED4D8E6A3150D?id=60764561>.
7. Бізнес очікує збереження макроекономічної стабільності та поживлення ділової активності // НБУ. 2017. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=56876275&cat_id=55838.
8. Сілічева Н.Є. Сутність Due Diligence (Дью Ділідженс) і можливі перспективи розвитку в Україні / Н.Є. Сілічева // Економічний простір. 2011. № 45. С. 288-291.
9. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент: навч. посібник / Г.Г. Кірейцев. Київ: Центр навчальної літератури, 2012. 531 с.
10. Коваленко О.В. Фінансовий менеджмент: навч. посібник / О.В. Коваленко, А.М. Колосов, С.К. Кучеренко. Старобільськ: Вид-во держ. закл. «Луган. Нац. Ун-т імені Тараса Шевченка», 2012. 352 с.

REFERENCES:

1. Kovtun O. Ie. (2010), "Vyznachennia efektyvnosti zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstv", available at: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67769.doc.htm.
2. Bohdanovych O. H. (2015), "Analysis of the efficiency of the enterprise on the basis of coordination of interests of groups of economic influence", Marketing and innovation management, № 1.
3. Kostyuk-Pukaliak O. M. (2017), "The value of cash flow analysis in assessing the efficiency of Ukrainian enterprises", Ekonomika: realii chasu. naukovyi zhurnal, vol. 3 (31), available at: <http://economics.opu.ua/files/archive/2017/No3/46.pdf>.
4. James P. Strong. Cash is King – The Importance of Cash Flow Management, available at: <http://www.theacagroup.com/cash-is-king-the-importance-of-cash-flow-management>.
5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukraïny, Statistic information, available at: www.ukrstat.gov.ua.
6. Zvit pro finansovu stabilnist (2017). Available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=343FD13A31BAAE41945ED4D8E6A3150D?id=60764561>.
7. National bank of Ukraine (2017), « Business expects the preservation of macroeconomic stability and the revival of business activity», available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=56876275&cat_id=55838.
8. Silichieva N. Ie. (2011), "The essence of Due Diligence and possible prospects for it development in Ukraine", Ekonomichniy prostir, vol. 45, pp. 288-291.
9. Kireitsev H. H. (2012), Finansovyi menedzhment [Financial management], Navch.posibnyk, Kyiv: «Tsent navchalnoi literatury», Ukraine.
10. Kovalenko O. V. (2012), Finansovyi menedzhment [Financial management], Navch.posibnyk, Vyd-vo derzh. zakl. «Luhans. Nats. Un-t imeni Tarasa Shevchenka», Starobilsk, Ukraine.

Popovych D.V.
*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of State and Local Finance
Ivan Franko National University of Lviv*

Alymov O.S.
*Student,
Ivan Franko National University of Lviv*

INVESTIGATION OF EFFICIENCY OF FINANCIAL-ECONOMIC ACTIVITY OF ENTERPRISES AND MEANS OF ITS INCREASES IN MODERN CONDITIONS

Stable economic development in the country depends on the efficient operation of enterprises. That is why the efficacy of financial and economic activity of enterprises is always important. In recent years, domestic enterprises are experiencing not the best times and for their further development and achieving goals they should not only have productive activities but also effective activities. The main indicators for conducting an efficiency study are profitability, business activity, and financial sustainability. The research of efficiency of all activities of the enterprise and its results aims at increasing the competitiveness and financial stability of the enterprise.

The main methodical approaches for carrying out the analysis of the efficiency of enterprises' activity remain: market, profitable, cost. Each of them has positive and negative sides. The main highlight of disadvantages that they are based on past forecast is not totally reliable in nature and not considered income. Nowadays Ukrainian enterprises use the balance sheet and the statement of financial results that relate to generally accepted accounting practices of GAAP for the analysis of the efficiency of their activities. The DuPont model is also the main method of valuation in the economic analysis of enterprise operations.

Ukrainian entrepreneurs should pay close attention to the issue of studying the strengths of their competitors and the methods they use to improve their business. In the modern business, it is impossible to find the right way of development, researching only own indicators, it is necessary to always compare its activity with other companies, to search for opportunities and means for ensuring more effective activity. At present, Ukrainian enterprises use out-of-date methods for the study of efficiency, which not always fully and reliably reflect the state of their activities. In connection with this, enterprise managers should involve international experience for the improvement of these techniques and use new methods as a Due Diligence, the method of normal economic, model of fuzzy sets and fuzzy logic, diagnostic benchmarking, and others.